

Pekka Gronow

Omaperäisyys vai yksinoikeus?

Viime vuosina tekijänoikeudesta on käyty laajaa kansainvälistä keskustelua, ja aihetta käsitteleviä kirjoja ilmestyy kuukausittain. Joitakin viitteitä aineettomien oikeuksien ajankohtaisuudesta antoi myös tekijänoikeuslain muutosten käsittely eduskunnassa, joka synnytti poikkeuksellisen laajaa mielipiteiden vaihtoa sekä parlamentissa että sen ulkopuolella.

Onkin ikävä todeta, että suomalainen tekijänoikeutta koskeva kirjallisuus rajoittuu voimassa olevan lain selittämiseen ja etujärjestöjen kannanottoihin. Alan johtava asiantuntija Pirkko-Liisa Haarmann toteaa lakonisesti, ettei kukaan tiedä, edistääkö tekijänoikeuslaki luovaa toimintaa. ”Sellaisia mittapuita ei olekaan, joiden turvin voitaisiin päätellä, kuinka moni yksittäinen sinfonia olisi jäänyt säveltämättä taikka kuinka moni yksittäinen keksintö tekemättä, ellei immateriaalioikeudellisia yksinoikeuslakeja olisi”.¹ Laura Leppämäen artikkeli tekijänoikeuden ja taideteorian suhteesta onkin tervetullut avaus. Leppämäki osoittaa vakuuttavasti, miten tekijänoikeuden synty ja kasvu ovat tapahtuneet läheisessä yhteydessä yksilöllisyyttä korostavan taiteilijamyytin kanssa. Tarkoitukseni ei ole argumentoida tätä vastaan vaan tuoda esiin, miten taiteilijamyytin takana ovat sittenkin melko proosalliset taloudelliset argumentit.

Kuten Leppämäki toteaa, alkuperäisyys ja omaperäisyys ovat tekijänoikeudessa seikkoja, joiden perusteella teoksia voidaan suojata. Laki sinänsä ei edellytä alkuperäisyyttä, vaan toteaa, että ”sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen”. Alan kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä puhutaan kuitenkin ”teoskynnyksestä”, johon liitetään omaperäisyyden vaatimus. Mikä tahansa kirjoitus tai kuva

ei ylitä kynnystä. Kivimäen mukaan ”vain sellaisiin teoksiin on tekijällä yksinoikeus, jotka ilmentävät hänen persoonallisuuttaan ja ovat siis yksilöllisiä (individuaalisia) l. omaperäisiä ja edustavat esteettistä kauneusarvoa”².

Mutta kun tutkii oikeuskäytäntöä, joutuu toteamaan, että kynnyks on matala. Haarmannin esittelemistä korkeimman oikeuden päätöksistä on vaikea löytää teoksia, jotka eivät päässeet kynnyksen yli. Tyypillinen esimerkki suojan ulkopuolelle jääneistä tuotteista on sohvakalusto, joka ei ”muotoilun, rakenteen ja verhoilun puolesta eikä kokonaisuutenakaan olennaisella tavalla eronnut jo ennestään kaupan olevista kalusteista”.³ Tuomarit eivät ole kiinnostuneita Goodmanin ja Danton ajatuskuluista, vaan omaperäisyyden kriteeriksi riittää, että teos on mahdollista erottaa toisista teoksista. Nykytaide ei käytännössä aiheuta tekijänoikeudellisia ongelmia.

Toisaalta omaperäisyys ei yksin anna tekijälle suojaa, eikä plagiaatti välttämättä loukkaa tekijänoikeutta. Tekijänoikeus on määräaikainen niin kuin patenttikin. Jos maalaisin kopion Edelfeltin tunnetusta, Aino Acktéa esittävästä taulusta ja onnistuisin myymään sen alkuperäisenä äkkirikastuneelle optiomiljonäärille, syyllistyisin kyllä petokseen, mutta tekijänoikeuden näkökulmasta asia olisi kunnossa, koska Edelfeltin kuolemasta on kulunut yli 70 vuotta ja teoksen suoja-aika on päättynyt. Korkeintaan olisin syyllistynyt taiteilijan moraalisten oikeuksien loukkaamiseen, sillä ne eivät vanhene. Jos olisin väärentänyt Ghentin altaritaulun, en syyllistyisi edes tähän, sillä tuntemattoman tekijän moraalisia oikeuksia ei tekijänoikeuden näkökulmasta voi loukata.

Niin sanottujen lähioikeuksien alueella ei vaadita minkäänlaista oma-

Leppämäki osoittaa vakuuttavasti, miten tekijänoikeuden synty ja kasvu ovat tapahtuneet läheisessä yhteydessä yksilöllisyyttä korostavan taiteilijamyytin kanssa. Tarkoitukseni ei ole argumentoida tätä vastaan vaan tuoda esiin, miten taiteilijamyytin takana ovat sittenkin melko proosalliset taloudelliset argumentit.”

NIIN VAI NÄIN

peräisyyttä, kuten Leppilampi toteaaakin. Jokainen kännykkäkameralla napattu otos on tekijänoikeuslain mukaan suojattu, pelkkä tekninen suoritus riittää. Sama koskee äänitalenteita. Jos äänitän ikkunastani ohikulkevan liikenteen melua, minulla on yksinoikeus syntyneeseen tallenteeseen – mutta niin olisi naapurillanikin, jos hän olisi tehnyt samoin.

Tekijänoikeuden avainsana ei sitenkään ole alkuperäisyys vaan yksinoikeus. Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Tekijänoikeus tuli tarpeelliseksi kirjapainotaidon myötä, kun tekstejä voitiin helposti monistaa. Ei olisi ollut kohtuullista, jos ostaja olisi voinut noin vain ryhtyä monistamaan ja myymään edelleen ostamaansa kirjaa. Omistusoikeus kirjaan esineenä

ja sen aineettomaan sisältöön piti jollakin lailla erottaa toisistaan. Ratkaisu tähän oli yksinoikeus, joka oli lainsäätäjille ennestään tuttu käsite. Taloudellisessa mielessä tekijänoikeus on samanlainen *privilegio* kuin yksinoikeus viedä tervaa ulkomaille tai ajaa taksia Helsingissä. Tekijän yksinoikeus eroaa toki muita privilegioista siten, että tekijä saa mini-monopolin vain omaan teokseensa.

Asiakkaiden kannalta on luultavasti järkevintä ja turvallisinta, että taksin ajaminen on luvanvaraista. Tekijänoikeus on useimmissa tapauksissa parempi ratkaisu kuin tekijänoikeuden puuttuminen. Mutta selvää myös on, että tekijänoikeus saattaa tukahduttaa kokonaisten taidesuuntien kehitystä, esimerkkinä vaikkapa sämpläykseen perustuva musiikki.

Onkin tärkeää, että tekijänoikeuden yllä oleva alkuperäisyyden myytti puretaan ja arvioidaan sen sijaan tekijänoikeuden todellisia vaikutuksia.⁴

Viitteet

1. Haarmann 2001, s. 29
2. Kivimäki 1966, s. 3-4
3. Haarmann 2001, s. 38
4. Ks. esimerkiksi Landes ja Posner 2003

Lähteet:

- Haarmann, Pirkko-Liisa, Immateriaalioikeuden oppikirja. 3.p. Kauppakaari, Helsinki 2001.
- Kivimäki, T. M., Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 127. WSOY, Porvoo-Helsinki 1966.
- Landes, William M. ja Posner, Richard A., The economic structure of intellectual property law. The Belknap Press, Cambridge, MA 2003.